

از موضوع و با رعایت مبانی پژوهش آثار خود را نوشته‌اند؛ شیوه بیان و تسلط آنان بر زبان فارسی است که این آثار را رنگ و جلایی دیگر داده و از اقزان خود فراتر برده است. تازه‌ترین کتاب از این دست، به گمان بنده، سیر رمانتیسم در اروپا، تألیف دکتر مسعود جعفری جزی، است.

پس از دوره مشروطه، نخستین و مهم‌ترین موج ادبی را در کشور ما نسیم ملایم رمانتیسم برانگیخت. شعر و داستان فارسی در دو دهه نخست این قرن خورشیدی بشدت صیغه رمانتیک یا شبه رمانتیک داشت، و پس از آن هم که بادهای شمالی وزیدن گرفت و تفکر رئالیسم سوسیالیستی پا به عرصه نهاد، رمانتیسم همچنان به عنوان یکی از جریانهای اصلی در صحنه ادبیات ایران باقی ماند. پس برای شناخت و نقد درست بخش مهمی از ادبیات معاصر فارسی لاجرم باید به تحقیق درباره ریشه‌ها و سوابق رمانتیسم در زادگاه اصلی آن، یعنی اروپا، بپردازیم.

تا پیش از انتشار سیر رمانتیسم چندین مقاله و کتاب در این موضوع به فارسی ترجمه یا نوشته شده که آخرین آنها هم اتفاقاً ترجمه خود آقای جعفری است (نک. فورست، لیلیان، رمانتیسم، ترجمه مسعود جعفری، تهران، نشر مرکز، ۱۳۷۵)، اما در همه اینها تنها به گوشه‌هایی از نهضت رمانتیسم اشاره شده، و اگر هم کتاب یا مقاله‌ای جامعیت داشته بسی مختصر بوده است و مؤلفان به همه زوایای مطلب نپرداخته‌اند. لیکن سیر رمانتیسم در موضوع خود کتابی جامع و کامل است و

تا پیش از انتشار سیر رمانتیسم چندین مقاله و کتاب در این موضوع به فارسی ترجمه یا نوشته شده که آخرین آنها هم اتفاقاً ترجمه خود آقای جعفری است (نک. فورست، لیلیان، رمانتیسم، ترجمه مسعود جعفری، تهران، نشر مرکز، ۱۳۷۵)، اما در همه اینها تنها به گوشه‌هایی از نهضت رمانتیسم اشاره شده، و اگر هم کتاب یا مقاله‌ای جامعیت داشته بسی مختصر بوده است و مؤلفان به همه زوایای مطلب نپرداخته‌اند. لیکن سیر رمانتیسم در موضوع خود کتابی جامع و کامل است و

مفول حق مطلب را به نیکی ادا کرده است. کتاب اگر چه در شانزده فصل تنظیم شده، لیکن مطالب آن را می‌توان به سه بخش کلی تقسیم کرد:

۱- بخش تاریخی، که در آن از زمینه‌ها و پیشینه‌های تاریخی رمانتیسم و تحولی که در معنای آن صورت گرفته سخن رفته است؛ ۲- بخش ناحیه‌ای، که در آن سیر نهضت رمانتیسم در مناطق مختلف اروپا، و بیش از همه انگلیس و آلمان و فرانسه مورد توجه قرار گرفته؛ ۳- بخش تحلیلی، که در آن به بررسی این نهضت از جنبه‌های فلسفی، مذهبی، و اجتماعی و سیاسی عنایت شده است.

سیر رمانتیسم، علاوه بر اهمیت ادبیش، از دید جامعه‌شناختی هم در خور توجه است زیرا نمونه‌ای عالی است از حرکت خجسته‌ای که خوشبختانه این روزها در جامعه فرهنگی ما دیده می‌شود و آن کوشش برای شناخت عرصه‌های فلسفی و اجتماعی غرب است با تکیه بر منابع مستند و متقن غربی؛ به تعبیر دیگر، نوعی غرب‌شناسی بسامان که به ما یاری می‌دهد تا غرب را بشکلی معقول و عالمانه، به دور از افراط و تفریطی که در نگرش ما نسبت به غرب رایج بوده، بشناسیم و با آن روبرو شویم.

با این که موضوع تحقیق اقتضای آن را داشته است که شیوه بیان مؤلف به سوی نوعی نثر ترجمه‌ای سوق یابد - ایرادی که در اغلب کارهایی از این دست دیده می‌شود -، خوشبختانه نثر سیر رمانتیسم از این نقیصه تا حد زیادی بر کنار مانده، نثری است مستقل، شفاف، و

از وقتی که مرحوم محمدعلی فروغی کتاب سیر حکمت در اروپا را نوشت و منتشر کرد اکنون بیش از نیم قرن می‌گذرد. سیر حکمت را باید نخستین پژوهش سترگی دانست که یک محقق ایرانی، به قصد شناخت و شناساندن بخشی از تفکر غرب، آن هم به زبان فارسی درست و استوار، برای ما ایرانیان به ارمغان آورد. شاید به همین سبب باشد که کتاب سیر حکمت در اروپا، پس از گذشت این همه سال و آمدن خوارها تألیف و ترجمه تازه در باب فلسفه غرب، هنوز هیبت و حشمت خود را حفظ کرده است. از میان آثاری که از آن پس در حوزه مطالعات غرب‌شناسی مستقلاً به زبان فارسی تألیف شده کمتر می‌توان کتابی را یافت که تا حدی هموزن سیر حکمت در اروپا باشد. کتابهای زمینه جامعه‌شناسی و فرویدسم از استاد امیرحسین آریانپور و بخشی از کتاب نقد ادبی استاد عبدالحسین زرین‌کوب را می‌توان در زمره این آثار معدود بشمار آورد. اگر از این چند کتاب یاد می‌کنم تنها به این سبب نیست که مؤلفانشان با علم و اطلاع کافی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

سیر رمانتیسم در اروپا

مسعود جعفری

نشر مرکز، چاپ اول: ۱۳۷۸

بدون ابهام که آسان فهمیده می‌شود و خواننده را برای درک مقصود نویسنده به زحمت نمی‌اندازد. ترجمه خوب اقوالی که از منابع فرنگی یا عربی نقل شده نشان می‌دهد که نویسنده مطلب را خوب فهمیده و سپس در قالب عبارات صحیح و ساده فارسی دقیقاً ترجمه یا نقل به مضمون کرده است. دقت نظر در پژوهش، غور در منابع و مآخذ مربوط، دآوری درست، و سرانجام بیان این همه به زبانی علمی، و در عین حال ساده، که فهم آن برای همگان میسر است از ویژگیهای بارز کتاب است. بنابراین، سیررمانتیسیم را باید از معدود کتابهایی دانست که در حوزه مطالعات غربی به زبان ما ایرانیها - یعنی فارسی زنده و تندرست، نه فارسی بیمار و «پست مدرن» ترجمه‌ای - نوشته شده است. انبوه منابعی که در پایان هر فصل آمده، به همراه دقت و سواس گونه مؤلف، خواننده را قانع می‌کند که براساس «سیررمانتیسیم در اروپا» را می‌خواند و با کتابی مواجه نیست که حاصل برداشت ناساز و لایق از مؤلف از موضوع باشد.

تالیف هر گونه کتابی در حوزه علوم انسانی، و از جمله ادبیات، مستلزم نوعی همدلی مؤلف با موضوع تحقیق است. در علوم طبیعی و تجربی احساس عاطفی محقق درباره موضوع کارش - اگر اصلاً چنین احساسی در کار باشد - در قوت و ضعف تحقیق و تالیف او چندان تأثیری ندارد. اما در علوم انسانی چنین نیست؛ در این گونه علوم، محقق باید یک بار از دیدگاه بیرونی، با تکیه بر علم و عقل، و بار دیگر از منظر درونی، با احساس و عاطفه، یا به تعبیر دقیق‌تر با «همدلی»، به موضوع

تحقیق خود بنگرد. کتاب سیررمانتیسیم از این ویژگی نیز برخوردار است. زبان و شیوه دانشگاهی و عالمانه مؤلف خوشبختانه نتوانسته است همدلی او را با موضوع تحقیق پوشیده بدارد.

کتاب سیررمانتیسیم در اروپا می‌تواند سرمشقی باشد برای دیگر محققان ادبی ما که به این مباحث علاقه‌مندند و می‌خواهند درباره دیگر مکاتب ادبی فرنگ هم که در ادبیات نوین ایران مؤثر بوده است به تحقیق و تألیف بپردازند.

طرح و رنگ جلد کتاب خوب نیست. تصویر زاهدانه و اندوهباری که بر زمینه سرخ روی جلد نقش بسته شاید ما را به یاد گوشه‌هایی از ادبیات رمانتیسیم بیندازد، اما به هیچ وجه از مهمترین جنبه این مکتب که همانا ابراز مهر و شور و سبکی است نشانی در آن دیده نمی‌شود. از ناشر که معمولاً در کتابهای هماهنگی میان طرح روی جلد و محتوا را رعایت می‌کند انتظار می‌رفت که برای چنین کتابی طرح و زمینه‌ای مناسب‌تر را تدارک ببیند. امید آن که این نقیصه در چاپ بعدی کتاب برطرف شود. نکته آخر این که کتاب، با همه تندرستی، باز هم نیازمند ویرایش است تا از آنچه هست بهتر شود و این هم کاری است که امیدوارم مؤلف و ناشر آن را در چاپ بعدی کتاب لحاظ کنند.

به امید روزی که کتابهایی نظیر سیررمانتیسیم در اروپا در حوزه تحقیقات ادبی ما تا بدان حد فزونی یابد که آیندگان برای شمارش آنها به رقمی بسیار بیش از شمار انگشتان دو دست نیاز داشته باشند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات
پرتال جامع علوم انسانی

داستانسرایي فارسی

در کتاب داستانسرایي فارسی در شبه‌قاره پاکستان و هند در دوره تیموریان، نوشته دکتر طاهره صدیقی استاد و رئیس سابق بخش فارسی دانشگاه کراچی داستانها گردآوری و طبقه‌بندی شده و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. این کتاب در هفت بخش تنظیم شده است. بخش پیشگفتار به طرح اجمالی سیر داستانسرایي و داستانپردازی از زمان پیدایش زبان در میان نسل‌های دور به دنبال پیدایش احساسات و عواطف و وسیله ابزار آن در میان آدمیان پرداخته و پس از آن، همانگونه که عنوان کتاب، خود بیانگر محتوای متن است به بررسی اجمالی داستانپردازی در شبه‌قاره از آغاز و تحولاتی که در طی مسیر، این فن را تحت تأثیر قرار داده، پرداخته است.

کتاب، داستانپردازی را در شبه‌قاره از دوره حکومت غزنویان تا زمان استعمار انگلستان بر این سرزمین و از زمان تولد تا آنگاه که همچون پیری فرزانه، نسل‌های درخشانی از خود به یادگار گذاشت، مورد بررسی قرار داده است. این تحلیل، وضعیت مطلوب فن داستانسرایي فارسی را در خارج از مرزهای فارسی زبان برای هر فارسی‌زبانی آشکارتر و نمایان‌تر می‌سازد. تحقیقاتی که در این زمینه صورت گرفته با توجه به ظهور برترینان شعر فارسی از جمله مسعود سعدسلمان و ابوالفرج رونی که اولین شاعران فارسی زبان شبه‌قاره به شمار می‌روند این امکان را به ما می‌دهد که به جرأت بگوییم رابطه زبان فارسی با شبه‌قاره رابطه‌ای امروزی نیست و تاریخی دیرینه دارد و با اینکه زبان فارسی زبان رسمی این سرزمین نبوده است، مردم شبه‌قاره با این زبان کاملاً آشنایی داشته و به آن عشق ورزیده‌اند. در بخش بررسی داستان‌ها، آن تعداد که در دوره حکومت بابر تا انقراض دولت تیموریان نوشته شده، از منشاء و اساس داستان و محتوای آنها به دسته‌هایی تقسیم می‌شوند.

مؤلف هنگام بررسی این تقسیم‌بندی بطور مجزا برای هر دسته توضیحاتی درخور کلام آورده و قطعاتی چند از شاعران برجسته هر دسته را به عنوان تأیید سخن خویش و تنوع در چگونگی بیان مطلب نقل کرده است.

در بخش مؤخره، مؤلف مختصری درباره داستانسرایي در شبه‌قاره بعد از انقراض دوره تیموریان تا تأسیس پاکستان آورده و به بررسی وضعیت سیاسی و اجتماعی، وضع زبان و ادبیات فارسی و وضع داستانسرایي در این دوره پرداخته است.

در پایان کتاب، بخش معرفی منابع و مآخذ آمده است که در دو بخش فارسی و انگلیسی تدوین یافته است.

لریک نگاه

کتاب ماه ادبیات و فلسفه / بهمن ۱۳۷۸

۴۱

محمد بهقانی

پژوهشی ارجمند در حوزه ادبیات غرب